

Vepsän refleksiivinen taivutuspääte *-ste*.

Otsikossa mainittua refleksiivistä taivutuspäätettä on E. A. TUNKELO äskettäin käsitellyt Virittäjän palstoilla (v. 1946 s. 451—454). Kun kirjoittaja lopettaa artikkelinsa kehoitukseen: »Joku toinen tutkija keksiköön tyydyttävämmän selityksen!», saanen tässä esittää sen selityskokeen, jonka avulla syksyllä 1934 yritin tämän taivutuspäätteen tarjoamasta pulmasta selviytyä.

Ensinnä kumminkin muutama sana Tunkelon selityksestä. Tunkelo olettaa, että vepsän *-ste*-päätteen pohjana olisi viron Saarenmaan murteen passiivin indikatiivin preesensin tyyppi *tihaste* 'tehdään', *oittaste* 'hoideaan', *tullaste* 'tullaan' jne. Virolaiset siirtolaiset olisivat selityksen mukaan joskus tuoneet tällaisia muotoja Äänisen lounaisrannikolle. Tällä alueella *-ste*-pääte sitten olisi levinnyt refleksiivikonjugaatioon, sen johdosta, että passiivin persoonapäätteiden ja refleksiivisuffiksien välillä on vepsässä ollut eräitä yhtäläisyyksiä. Saarenmaan passiivin preesensin *-ste*-loppu on syntynyt, niin kuin Tunkelo mainitsee ja niin kuin ANDRUS SAARESTE¹

¹ Eesti Keel 1922 s. 130.

ensinnä on selittänyt, metateesin kautta *-tse*-lopusta, joka niinkään esiintyy Saarenmaalla: *süiaste* < *süiatse*, *tapetaste* < *tapetatse*. *-tse* taas on syntynyt, kuten ensinnä LAURI KETTUNEN¹ on esittänyt, siten että vokaali on kadonnut *-itässe* < **-itäksen* päätteestä: *avittatse* < **aβittaitaksen*. Vokaalin kato on nähtävästi säännöllisimmin tapahtunut vain sivupainollisen tavun jäljessä, mutta tässä asemassa syntynyt *-tse*-loppu on sitten saatettu yleistää muihinkin tapauksiin: *süiatse*, *pannatse*.

SETÄLÄ oli aikoinaan (ÄH s. 164) pitänyt vaihtoehtoisesti mahdollisena äännekehitystä *ks* > *st*. Tätä käsitystä saattaisivat ensi näkemältä tukea sellaiset Saarenmaan Kihelkunnan murteesta merkityt preesensmuodot kuin *näište*, *kühuste*, *tuñnuste*¹, kirjak. **näikse**, **kuulukse**, **tunnukse**. Näiden muotojen muistiinmerkitsijä mainitsee samalla, että murteen valtaedustus on *näiſse*, *külüſse*, *tuñnuſse* ja että *-ste*-loppuisia muotoja tavataan vain alueen eteläkolkassa. Kun otetaan huomioon, että Kihelkunnan eteläosa rajoittuu Sörven niemeen, jossa *-ste-passiivi* on käytännössä, ja että Kihelkunnan passiivimuodot ovat *-ſse*-loppuisia: *öllaſse*, *pañnaſse*, *püittaſse*², käy kumminkin ilmeiseksi, että *näište*, *kühuste*, *tuñnuste* ovat rinnakkaisuuden *püittaſse* ~ *püittaste* perusteella murrerajalla syntyneitä analogiamuotoja: *püittaſse* : *püittaste* = *tunnusse* : *x*; *x* = *tunnuste*.

Saarenmaan passiivin preesensin *-ste* edellyttää siis kehityskulkua *-itäkse* > *-itässe* > *-tse* > *-ste*. Ja näyttää siltä, että tuo kehitys on saatanut ehtiä loppupisteeseensä vasta suhteellisen myöhään. *ks* > *ss* ei ole vielä nytkään tapahtunut kaikissa Saarenmaan murteissa³; vaikealta tuntuu siis pitää muutosta vanhana niissä osissa saarta, joissa se on suoritettu. Sitäkin nuorempi on tietysti *-ste*, joka *ks* > *ss* muutoksen jälkeen edellyttää vielä monivaiheista kehitystä. Nuoreen ikään viittaa myös se, että *-ste*-muotoja tavataan käytettävissä olevien tietojen mukaan vain Saarenmaan eteläisimmässä kärjessä, Sörven niemellä. Näin myöhäisten muotojen voi tuskin olettaa voineen siirtolaisten mukana kulkeutua Vepsän maille. Tunkelo itsekin on suuressa vepsän äännehistoriassaan (s. 665) sitä mieltä, että viron läntisten saarien murteilla »tuskin on uudella ajalla

¹ SUST XXXIII s. 86, XXIV s. 148.

² M. Tooms(e), Kihelkonna khk. konsonantism (1926). AES:n kokoelmat. Toomsen v. 1926 esittämä käsitys näistä muodoista oli: »See on võimalikult Sörvest sissetulnud nähe, kus *ks* > *st*». (Poinnnot kokoelmista tehty Tartossa kev. 1937.) Muita tietoja tällaisista preesenmuodoista en ole tavannut.

³ Tämä käsitys perustuu pääasiassa M. Toomsen teoksessa »Eesti ta-, tä-verbide konsonantsest liitumisest» esitettyyn murreainekseen. Vrt. myös mitä ARISTE HMH s. 188—189 sanoo Hiidenmaan murteiden *ks*:n edustuksesta.

ollut mitään yhteyttä» vepsän kanssa. Näin ollen lienee varovaisinta, ellei tahtoisia sanoa välttämätöntä, pitää tämä Saarenmaan erään paikallismurteen myöhäsyntyinen passiivimuoto kokonaan erillään äänisvepsän refleksiivitaivutuksessa esiintyvistä *-stę*-aineksesta. Lisäksi voidaan huomauttaa, että *-stę*-loppu vepsässä ei koskaan esiinny passiivin preesensissä, joka tietysti lähinnä tulisi kysymykseen, jos tuon saarenmaalaisen passiivin preesensin voitaisiin olettaa kulkeutuneen Äänisen rannoille asti.

Mitään tarvetta virolaisen vaikutuksen olettamiseen ei myöskään tunnu olevan, sillä puheena oleva refleksiiviaines näyttää äänisvepsässä syntyneen täysin omalla pohjalla, tuloksena refleksiivisten *-zę* ja *-tę*-loppujen kontaminoitumisesta. Tunkelo itse on artikkelissaan (s. 453) läheltä sivunnut tätä selitysmahdollisuutta mainitessaan, että refleksiivinen *s*-pääte tavataan vepsässä I infinitiivissä ja II partisiipissa ja että refleksiivinen tunnus *-tę* myös on tuttu, mutta imperatiivista. Tunkelo päättelee sitten, ettei »mitään päätteen ja tunnuksen kontaminaatiota, joka olisi antanut tulokseksi *-stę*-lopun, käy ajattelemisen». Jos kuitenkin otetaan huomioon se mainitsema jäännyt asianlaita, että *-tę*-aines säännöllisesti esiintyy myös yksikön preesensin kielteisissä muodoissa, ei kontaminaation alettaminen tuota minkäänlaisia vaikeuksia. Kielteisen preesenstai-
vutuksen

mina en opetę 'minä en opi',
mó em opekeiže 'me emme opi'

pohjalta saattoi syntyä kontaminaatiomuoto

mó em opekeištę 'me emme opi'.

Edelleen saattoi esim. yksikön 1. persoonan kielteisten muotojen

mina en opetę 'minä en opi' ja
mina en openuzę 'minä en oppinut'

sekaantumisesta syntyä

mina en openustę 'minä en oppinut'.

Näin syntynyt *-stę*-loppu saatettiin sitten yleistää niihinkin refleksiivimuotoihin, joissa välitöntä kontaminoitumismahdollisuutta ei ollut. Saatiin sellaisia muotoja kuin *hän puš opekahastę* 'hän oppikoon', *lähtęn ope-mahastę* 'lähdän oppimaan', *opematastę ed gotę ní kuna* 'oppimatta et kelpaa minnekään', *opetastę* 'oppia'. Preesensin yksikön 3. persoonaan eivät nämä uudet *-stę*-muodot havaintojeni mukaan kuitenkaan ole päässeet leviämään. Tässä muodossa on *-zę*, *-žę*-aines yksinomainen, esim. *hän open-dazę* 'hän oppii', *živat l'özę parmeiš* 'elukka reuhtoo paarmojen ahdistamana', *sóda tahtežiže* 'on nälkä'.

Omat muistiinpanoni *-stę*-refleksiivimuodoista ovat yksinomaan äänisvepsäläisestä Pervakein kylästä. Tässä murteessa nämä muodot ovat aika yleisiä, mutta melkein tavallisempia ovat sentään *-zę*-muodot, joita kaikilla kielenoppailla esiintyi rinnan *-stę*-loppuisten kanssa. Lauri Kettusen kaikki *-stę*-esimerkit näyttävät niinkään olevan Pervakein kylästä. Maisteri REINO PELTOLAN tämän kirjoittajalle ystävällisesti antamien tietojen mukaan tavataan *-stę*-refleksiivipäätettä melko yleisesti myös Kaskesojan murteessa. Muutaman esimerkin maisteri Peltola on pannut muistiin myös Metsäntakuisen kylän murteesta. Molemmat nämäkin kylät kuuluvat, kuten tunnettua, äänisvepsän murrealueeseen. Kaskesojan murteesta Peltola on merkinnyt mm.: *ei annustę pľenħa* 'ei antautunut vangiksi', *ei tehmustę hüvaks* 'ei tullut hyväksi', *en teda kut hiçamad ištņęstę* 'en tiedä miten hihat sopinevat'. Tässä ovatkin kaikki puheena olevan vepsäläisen muodostuksen levinneisyydestä saatavissa olevat tiedot.

Lyydiläismurteistakin tunnetaan muutamia esimerkkejä *-ste*-loppuisista refleksiivimuodoista. Tunkelo on edellä puheena olleessa artikkelissaan maininnut kaksi muotoa, jotka perustuvat AIMO TURUSEN antamiin tietoihin: Haljärvi (Turunen) *külbedaste* (= *külbezetta*) 'vihtoa vastalla; uida' ja Kenjärvi (Lyyd. sanak.) *ištudaste* (= *ištuzetta*). Turusen mukaan nämä muodot ovat suuria harvinaisuuksia, ja hän mainitsee myös, että hänen tietääkseen »tätä loppua ei esiinny muualla kuin infinitiiveissä; ei ainakaan ole missään siitä merkintöjä». Edellä esitetyn lisäksi voidaan Lyydiläismurteiden sanakirjasta esittää ainakin seuraavat *-ste*-loppuiset infinitiivit, kaikki Kenjärven murteesta: *daksadaste* 'riisuutua', *sattadaste* 'loukkaantua (fyysillisesti), satuttaa', *sulidaste* 'lupautua' (*sulida* 'luvata' < ven. сулить), *ziälidaste* (☉: *ziälidaste* < Aun. ven. жалиться).

Tunkelo sanoo tästä harvinaisesta *-ste*-lopusta, että hän »toistaiseksi luulee sitäkin siirtolaisväen mukana tulleeaksi». Onko kirjoittaja tässä tarkoittanut siirtolaisuutta suoraan Virosta lyydiläisalueelle vai vain vepsäläisten siirtymistä äänisvepsän alueelta lyydiläisten keskuuteen, ei käy selvästi ilmi. Virosta kulkeutumista ei tämän kirjoittaja tietysti tässäkään tapauksessa voi olettaa. Että muodot olisivat asutussiirtojen mukana saattaneet äänisvepsän alueelta kulkeutua lyydiläiskyliin, on sensijaan periaatteessa täysin mahdollista. Jos voitaisiin osoittaa, että näin todella on käynyt, olisi näillä refleksiivimuodoilla merkitystä Haljärven ja Kenjärven seutujen lyydiläisasutuksen alkuperää ja murreperintöä selvitetäessä. Toistaiseksi ei voitane kuitenkaan jättää huomioon ottamatta sitäkään mahdollisuutta, että nämä *-ste*-muodot saattaisivat olla lyydiläismurteissa itsessään syntyneitä kontaminaatiomuotoja. Lyydissä tavataan yleisimmän *ištuzeta* ~ *ištuzetta*-tyypin ohella murteittain myös sellaisia

refleksiivisiä infinitiivejä kuin Naamoilan *ištudaze*¹ 'istuutua', *ḏaksadaze* 'riisuutua', *tšukeudaze* 'sukeltaa', Tiudian *ḥaskedaze* 'laskeutua, laskea', *kač tsàhtadaze* 'katsahtaa', Kenjärven *pestaze* 'peseytyä', jotka, mitä refleksiiviaineksen ja infinitiivin tunnuksen järjestykseen tulee, ilmeisesti edustavat alkuperäisempää kantaa kuin *ištuzeta*-tyyppi. Kun edellisten lisäksi murteittain tavataan myös sellaista, ikäänkuin *-zeta*-tyypin »konsonanttivartaloista» asua kuin Tiudian *peittästä* 'piiloutua', *pezèsta* 'peseytyä', *kodòsta* (: pr. *kodozou*) 'laskea (aurinko)', *loppista* 'loppua, päättyä', Boššin *potkista* 'potkia, potkia toisiaan', Kortaššin *ozuttasta* 'osoittautua, näyttäytyä', Pälärven *tundustasta* 'tuntea jälleen, tutustua toisiinsa', ei olisi ehkä mahdotonta ajatella, että *ištudaste*-tyyppi olisi voinut syntyä jonkinlaisesta *ištudaze* ja *peittästä*-tyyppien kontaminoitumisesta. Ratkaisu vepsästä lainautumisen ja kotoisen kontaminaation mahdollisuuden välillä vaatisi kuitenkin yksityiskohtaisempia tietoja lyydin eri kylien refleksiivitaivutuksesta, kuin mitä tällä hetkellä on käytettävissä.

Lauri Posti.

¹ Tämä ja seuraavat esimerkit ovat peräisin Lyydiläismurteiden sanakirjasta.